

OLVASÓLÁMPA

ÉLETBŐL IRODALOM

Május vége volt, és úgy döntöttem, hogy Bukarest felé nem a tájat fogom nézni a vonat ablakából, a Szinaja, Bușteni környéki csodálatos panorámát, hegyeket, völgyeket, nem a zöldülő természetet, hanem jó kényelmesen belemerülök Réz Pál *Bokáig pezsgőben*¹ című, Parti Nagy Lajossal készült „hangos memoárjába”. Két nap alatt, oda-vissza, elég kényelmes, vonatozós szabadidő ígérkezett, mialatt jócskán ki lehet „végezni” egy ilyen, több mint háromszáz oldalas, élvezetes – azt gondoltam, hogy az lesz – munkát. Tegyem hozzá, tiszteltem, értékelttem annyira a nagynevű, kitűnő (egykori) *Holmi* főszerkesztőjét, hogy megelégedeztem ezt neki. No meg, bemelegítésképpen, bele is hallgattam egy kicsit a YouTube portálon fellelhető „hanganyagba” is, de a könyv, az olvasás javára döntöttem. Amilyen nagy volt a várakozás, olyan nagy volt a kiábrándulásom. A rézpál foglalkozású (P.N.L.) Réz Pállal készült beszélgetőkönyv első ötven oldalából ugyanis valami olyasmi jött le, hogy egy igen nyegle, öntelt, gőgös ember válaszolgat itt a kérdésekre. Egy megmondóember, aki mindenütt ott volt és mindenkinek megmondta. Ilyen típusokkal itt a környéken, a Székelyföldön is volt szerencsém találkozgatni, és ha csak lehetett, finoman oldalazva menekültem ki ezekből a helyzetekből. Kedvenc, gyakran visszatérő szavai: rém fura (hely vagy egyéb), imponált, agyrém stb. De nem is ezek a lényegesek, hanem hogy nem hittem el, vagy csak nagy-nagy kétkedéssel, amiket itt-ott mondott, például a 18. oldalon, a nagyváradi költőről, Horváth Imréről, akiről a „kommunista rendszer tudta, hogy ő a legjobb magyar író”.

Imre bácsi jó költő volt, de azért nem hiszem, hogy Szilágyi Domokosék idejében (hogy másokat ne mondjak) fenyegette volna a legjobb magyar íráság, még itt, nálunk sem. Aztán a 46. oldalon azt mondja, hogy diákként, egy hét alatt elolvasta Eminescu 20 kötetét. A 48. oldalon meg azt, hogy egyik tanára, Gáldi tanár úr leült, és addig

---

1 Réz Pál: *Bokáig pezsgőben* (hangos memoár). Budapest, 2015, Magvető.

fel nem állt, amíg meg nem tanult oroszul. Két hónap alatt. De talán nem is ez a kicsit nagyotmondó színezés, elrajzolás zavart leginkább, mert ha akarom, hiszem, ha nem, akkor nem, hanem a már említett nyeglesége, amit maga is elismer egyébként, pl.: „nekem a gettó fölszabadulás volt. Azt csináltam, amit akartam, láttam, hogy milyen az élet. Nagyon nyegle, amit mondok, de ez a valóság” (37. o.), és az, ahogy kihozza magát minden helyzetből, és mindenki marha, ő meg a tuti. Úgy néz ki még a 80. oldal környékén is, hogy mindenki hozzá megy fel, vagy hozzá fordul tanácsért az irodalomban, mint egy pater familiashoz, és mindez már 19-20 éves korában! Zelk Zoltán tőle kérdi, hogy „mondd csak, vers ez?” (87. o.) ; Csurka nem tudja, hogy mit jelent az a szó, hogy „irreverzibilis” (88. o.), ő kell megmondja neki; Juhász Ferencről pedig úgy beszél, mint aki akkor még „nem volt ellenszenves”; Illyés pedig nagy költő (125. o.) stb. A 136. oldalhoz érve aztán, Kosztolányiról meg a feleségéről sztorizgatva, picit elgondolkodtam, hogy ej-ej, vajon mit szólnának ehhez a feministák. Amit akarnának, természetesen. Nos, nagyjából eddig jutottam, vagy még eddig sem, és letettem a könyvet, mint olyat (a sok ilyen között), amit nem valószínű, hogy még tovább is fogok olvasni. Aztán eltelt néhány hónap, el a nyár is, és megint a kezembe került.

Úgy látszik, ha el kell olvasni valamit, akkor azt az ember úgysem tudja elkerülni. És ez a könyv ilyen volt. Hiába tettem le, mert megint kézbe vettem, újra beleolvastam, és valahogy benne ragadtam, belefeledkeztem. Szerettem az ötvenes évek ma már paródiának ható, de akkor hőttkomolyan írt verseit, és szerettem a remek íróportrékat, amelyeket megrajzol néhány kortársáról. Szubjektív portrék, persze, de hát ez nem érdekelt (milyenek is legyenek!), mert élvezetesek, finoman árnyaltak. Szinte egy-egy szóval leírja már egy-egy portré elején a személyt, az írókollégát, amit bővebben kifejt majd később. Karinthy Frigyes a „legjobb modorú”; Kassák „nagyképű”; Kosztolányi „a legkisebb félmondatban is komponál”; Nagy Lajos „klausztrófiás volt”; Tersánszky a „lelegragadóbb ember, akit én életemben láttam”, „övele inni kellett”; Tamási „a legelegánsabb emberek egyike, minden osztályelmélet cáfolata”, verseket is írt (ezt nem tudtam!), és „fejben írta a dolgait, séta közben”; Jékely „bűbájos ember, korszerűtlen

figura”, „Nem érdekelte semmi más, csak a költészet és a nők”; Szép Ernő „nagy dandy”; Füst Milán „egy óriási hisztrió” volt; Déry „kellemetlennek akart látszani. Elhatározta, hogy ő egy kellemetlen ember, mert egy nagy író az kellemetlen ember”; Örkény nagy viccmester volt; Karinthy Ferenc mindig isteni telefonvicceket csinált; Weöres „egy Próteusz volt, hol ilyen volt, hol olyan volt, mint ahogy a legtöbb ember, pláne költő”, „Sanyi egy megvalósult csoda volt”; Ottlik „rendkívül elegáns ember volt” stb. De igazából a könyv utolsó harmadában szerettem meg a kötetet és ennek beszélőjét; nagyjából a 240. oldaltól lett számomra nagyon rokonszenves mind a mű, mind Réz Pál, aki hirtelen levedli a nyegle, gőgös rézpálságot, és egyszerű, esendő emberré válik, így egyszerre megrázó és felemelő lesz a mű, és nagyon kedves, nagyon szerethető, szeretetreméltó maga a „hős”. Egy olyan ember áll itt már előttünk, aki levetkőzte ezt az „intellektuális gőgöt”, „a kiválóak, az elit nagyképűségét”, akinek a legnagyobb ügy az életében a feleségével való házassága volt, aki őszintén, keserűen (és talán helyenként túlzóan, önkorbácsolóan) beszél a saját, „(f)ércnél maradandóbb” munkásságáról, a gyávaságáról, a halálról mint közelgő ismeretlenről, és arról, hogy talán nem is volt jó apa, hogy a vérségi dolgok nem érdekelték, a „nevetséges kisemberségéről”, határozatlanságáról, irányítható voltáról stb. És aki saját szerepét abban látja, hogy összehozott embereket, megismerte az irodalom, az alkotás működésének technikáját, azt, hogy hogyan lesz az életből irodalom. *(Fekete Vince)*

„SAVANYÚ, NAGY KÉPE VOLT, MINT EGY ECETBE MÁRTOTT LEPEDŐ”

Egy időben valósággal vadásztam az olyan hasonlatokra, mint ami a címben is szerepel. Utólérhetetlen atmoszféra-teremtő erejük van, nem beszélve arról, hogy semmi se tudja úgy kizökkenteni az olvasót a kényelmes megszokásból, mint a nyelvnek ezek a látszólag össze nem illő elemei. „Ecetbe mártott lepedő...” Hogy a fenébe kerül az ecetbe épp a lepedő? Egy oxymoron-bokor se semmi – „Ólmos pehely, fagyos láng, tiszta füst, / Virrasztó álom, sorvasztó öröm: / Ilyen szerelmem” – mondja például Shakespeare –, csakhogy itt a negyedik-ötödik

oxymoron már-már elveszti az erejét, sehol semmi meglepetés, az olvasó szinte belefásul az előre megsejtett újabb oxymoronba. Bezzeg a prózai szövegben milyen erős tud lenni egy jól elhelyezett, Hunyady Sándor-féle hasonlat! (Íme néhány példa ilyen hasonlatra Mészöly Miklós *A kitelepítő-osztagnál* című hidegjelős prózájából: „A kertkapunál ismerkedtek össze, mint gömbvillám a tikkadt tarlófűvel”; „A Miláéhoz hasonló fehérségben a dús hónaljbozont is úgy hat, mint a hősüppedésből kitavaszkodó fűcsomó”; „A stáb biztonsági részlegénél tűnt fel időnként, mint egy fitymaszűkületes bajadér”; „S mint a balta, azonnal elaludtam, számban a kamaszos szép mellével, mintha még mindig szomjas volnék”; „meztelen volt, mint a fűbe gázolt tanknyomok kőkemény agyaghurkái”; „a legmegfelelőbb hasonlatok csak úgy egyszerűen kiperegtek belőle, mint a töltényhüvely” ...)

„Hunyady hasonlatainak már egész »irodalma« van” – mondja az *Álmatlan éjjel*² című Hunyady-kötet bevezetőjében Vécsei Irén. Útleírások, irodalom- és színházkritikák, író- és művészportrék szerepelnek ebben a kötetben, ezúttal nem az író, hanem „csak” az újságíró Hunyady tollából. De mennyi, „idézet-gyűjteménybe” való meglepetés lépten-nyomon ezekben az irodalmi „melléktermékekben” is (persze, ha figyelembe vesszük, hogy Hunyady mindig is újságírónak tartotta magát, még írói sikereinek csúcán is, ezek a „meglepetések” nem is olyan meglepőek). S itt nemcsak a fent említett, Hunyady-féle bivalyerős hasonlatokra gondolok, hanem az újságírói tömörítések olyan remekeire is, mint például az izmusokról, a Karinthy Frigyesről vagy a „művelt Nyugatról” rajzolt portrék: „Odavagyok, émelygek attól a körmönfont, beteg, talaj nélküli stílusmodortól, amely napjainkban tenyészik a különböző »izmus«-ok svindlerjeinek jóvoltából, és amely a maga nemében ugyanolyan vérlázító, mint a vaskapalos, vén salakterek iskolai dolgozatai”; „Sok magyar írot ismerek személyesen. Sokat igen nagyra becsülök közülük. De mintha valamennyinek érezném a korlátját, amin túl nem fog soha kiönteni. Karinthy Frigyesnél el sem tudok képzelni ilyen határt. Valami meglepetést sejtet benne. Az isten tudja, miért. Talán a kedélye, a fizikuma, a szeszélye, a nyugtalansága teszi, hogy fogadni mernék rá a Derbyben” (215. o.);

2 Budapest, 1970, Szépirodalmi Kiadó.

„Nehéz dolga lenne annak a művésznak, akit megbíznának velem, hogy szobor alakjában fejezze ki a művelt Nyugatot. Törhetné a fejét, hogyan adjon elég ragyogást és dicsőséget a figurájának. A Kelettel nem lenne annyi baj. Mindössze egy olyan bálványt kellene építeni, amelyik mosolyog azon a másik szobron” (386. o.). S ha még azt is hozzáteszem, hogy amikor ezeket írta, Hunyady még itthon, Erdélyben újságíróskodott, szinte kedvem kerekedik fölcsapni újságírónak valamelyik jobacska erdélyi napilapnál-portálnál. Hírfejeket, képaláírásokat, „hedlájnokokat”, majd (hosszabb-rövidebb ideig tartó inaskodás után) „komoly” dolgokat is írni – ez aztán az íróiskola! Állítólag. (*Lövétei Lázár László*)

A TÖRTÉNELEM ÚTVESZTŐI

Egyfajta alternatív történelem-tankönyvként is olvasható Szilágyi Aladár nagyváradi riporter, publicista, író könyve³. A Szacsvey Akadémia és a Kós Károly Akadémia közös szervezésében éveken át tartó előadássorozat keretében neves történészek, a magyar történelem egy-egy korszakának szakavatott tudorai tartottak előadásokat különböző erdélyi városokban. Szilágyi Aladárnak az előadások után velük készített interjúból áll össze a könyv.

A tizenhét történettudóssal készült beszélgetések több mint ezer évet fogják át a magyar történelemnek, Géza nagyfejedelemtől és Szent István királytól kezdődően, a magyarországi Anjou-kon majd Zsigmond királyon és később a Habsburgokon át (érintve az Erdélyi Fejedelemség kérdését is), el a XIX. és XX. század történelmi kataklizmáiig, történelmi sorsfordulóiig, amelyek érezhetően kihatással vannak jelenünkre is. Az utolsó fejezetnek, a kötetet lezáró beszélgetésnek már Magyarországnak és Romániának az Európai Unióban való beilleszkedése, szerepvállalása a témája.

Mindig fennáll a veszély, hogy a történelem iránt érdeklődők saját jelenük értékrendszerét akarják belemagyarázni elmúlt korszakokba, a jelen gondolkodásmódja mentén próbálják értelmezni régmúlt események mozgatórugóit. Néha politikai szándékosság, néha csak az

---

3 Szilágyi Aladár: *A számon tartott ország. Kényszerek és lehetőségek a magyar történelemben*. Nagyvárad, 2016, Holnap Kulturális Egyesület.

empátia hiánya ennek az oka. Szilágyi Aladár könyvének egyik erénye, hogy ezek a beszélgetések sokszor történelmi tévhiteket oszlatnak el. Például, hogy a középkori állam egészen mást jelentett a maga korában, mint amit értettek az állam fogalmán a XIX. és XX. században vagy ma. A kora középkorban egy királyi dinasztia, mint központi mag, meghatározó szerepet játszott egy nép kialakulásában is, sokkal fontosabb volt az egyes személyeknek, hogy melyik királynak az alattvalói, vagy hogy milyen valláshoz tartoznak, mint az, hogy milyen népcsoport tagjai. Az újabb területfoglalásokat is sokszor csak egy bizonyos uralkodó vagy uralkodói család hatalmi ambíciói motiválták. A nemzet fogalma a mai értelemben csak évszázadokkal később jelent meg.

Még sok érdekes, eddig kevésbé ismert dologról esik szó a könyvben, kezdve onnan, hogyan próbálta meg Szent László királyunk megszerezni az „új angolok” földjét (akik Hódító Vilmos angliai honfoglalása után a Balkánra menekült angolszászok voltak), egészen a Horthy-féle delegációnak a Sztálin-rezsimmel folytatott tárgyalásáig Magyarországnak a II. világháborúból való sikertelen kiugrása idején.

A történelemben mintha kevesebb lenne a szabadon eltervezett és diadalmasan véghezvitt tettek sora, sokkal több példa szól a kényszer- vagy csapdahelyzetek sikeres vagy kevésbé sikeres kezeléséről. (*Molnár Vilmos*)

